

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

חובת הדיווח המוטלת על אזרחים בגירים במדינת ישראל

בדגש על זכויות ילדים וזכויות תלמידים

מאת: עו"ד אורית ג'קמן

מדי יום אנו פותחים את העיתון או שומעים בחדשות על עוד קטין שנמצא משוטט ברחובות לבד בלילה, כאשר הוריו שיכורים בבית, או על תינוק שננטש בחדר מדרגות, או על קטין שעבר התעללות מינית משך שנים ואף אחד לא פצה פה. מקרים איומים ומזעזעים בזה אחר זה.

השאלה שאנו צריכים לשאול את עצמנו כאנשים פרטיים וכחברה, היא מה אנו יכולים לעשות כדי למגר את התופעה הכואבת הזו? איך אנו יכולים לסייע לילדים הרכים הללו לחיות כפי שילדים אמורים לחיות? היכן אנו עת זכויות הילד נרמסות ברגל גסה?

התשובה היא פשוטה: לפקוח עיניים ולראות. מעצם היותנו חברה, מוטלת עלינו אחריות, אל לנו להתנער ממנה. מחובתנו לראות ולשמוע, ובמקרה בו אנו חוששים שיש קטין שנמצא במצוקה, יש לפנות לרשויות, ולא לאטום אוזניים ולעצום עיניים, זהו תפקידנו – מעצם היותנו בני אדם.

חובת דיווח

כאשר מתעורר חשש שתנאי חייהם של קטינים עלולים לסכן את התפתחותם התקינה, על החברה מוטלת החובה - החוקית וגם המוסרית - למצוא, לאותם קטינים, מקום ראוי לגדול ולהתפתח למבוגרים בריאים בנפשם.

בסוף שנות ה-80 תוקן חוק העונשין, והוסף לו פרק שעסק במניעת התעללות בקטינים ובחסרי ישע. במסגרת תיקון זה נחקק סעיף 368 לחוק העונשין, המטיל חובת דיווח על התעללות בקטינים. החוק מטיל חובת עשה על כל בגיר אשר יש לו יסוד סביר להניח - לא נדרשת ידיעה וודאית - שנעברה עבירה בקטין על-ידי האחראי עליו, הסעיף מדבר על עבירת מין, התעללות, הזנחה או תקיפה שגרמה חבלה. החוק אף מטיל סנקציה פלילית על המפר אותו וקובע עונש מאסר בן 3 חודשים.

בנוסף, הסעיף קובע כי קיימת חובת דיווח על כל פגיעה בקטין שבוצעה בתוך מסגרת חינוכית. גם כזו שלא נעברה על ידי האחראי על הקטין. כגון: הכאת ילד בידי ילד אחר, שימוש בסמים, מורה הנוהגת באלימות פיזית ונפשית כלפי תלמידים וכו'.

סנקציה פלילית חמורה יותר תוטל על אנשי מקצוע הבאים במגע יומיומי עם ילדים. סעיף 368ד(ב) לחוק העונשין, קובע כדלקמן:

"368 ד(ב). רופא, אחות, עובד חינוך, עובד סוציאלי, עובד שירותי רווחה, שוטר, פסיכולוג, קרימינולוג או עוסק במקצוע פרה-רפואי, וכן מנהל או איש צוות במעון או במוסד שבו נמצא קטין או חסר ישע - שעקב עיסוקם במקצועם או בתפקידם היה להם יסוד סביר לחשוב כי נעברה עבירה בקטין או חסר ישע בידי אחראי עליו - חובה עליהם לדווח על כך בהקדם האפשרי לפקיד סעד או למשטרה; העובר על הוראה זו, דינו - מאסר ששה חדשים."

חוזר מנכ"ל מיוחד א' ספטמבר 1997 מפרט כיצד לדווח ולאילו גורמים יש לפנות:

1. יש לדווח מיד לפקיד הסעד או למשטרה על חשד להתעללות בתלמיד
2. יש לידע את מנהל בית הספר על החשד ועל בצוע הדווח. מנהל יוועץ בפסיכולוג, ביועץ או בעובד הסוציאלי או בכלום יחד, כיצד להמשיך טיפול במסגרת בית הספר
3. אין לחקור את התלמיד בשום אופן על מנת לא לחבל בחקירת המשטרה
4. אין ליצור קשר עם ההורים, כאשר החשד בהתעללות קשור במשפחה (ואפילו לא דווקא בהורים עצמם) על מנת שלא לחשוף את התלמיד לסיכון

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

5. קשר עם ההורים יוצר רק בתיאום עם פקיד הסעד
6. ניתן לבקש מפקיד הסעד מידע החיוני למעקב אחרי תלמיד שיש חשש כי הוא סובל מהתעללות

החוק בשירות זכויות הילד

בשנת 1960 נחקק חוק הנוער (טיפול והשגחה)², שמטרתו לשקם קטינים נזקקים ולסייע בשמירת זכויות הילד. החוק מגדיר נסיבות מסוימות שבהן נדרשת התערבות חיצונית, כדי להגן על קטין נזקק, ובמקרים קשים יותר, אף להרחיקו מבית הוריו.

"החוק בא לאפשר לחברה לשמוע את קולו (של הקטין) מתוך הדממה ולהושיעו במציאת בית אשר לא יכלו הוריו לספק לו. הרי מדובר ביצור אנוש הזקוק לעולם לידם וללבם של אנשים המופקדים על הבטחת שלומו וטובתו, וחובתה של חברה מתוקנת היא כי לא יהיה ילד עזוב ונידח, החסר מגן ודואג"³.

חוק הנוער (טיפול והשגחה) מחיל את הוראותיו על קטינים, מינקות ועד גיל שמונה-עשרה, החוק יופעל בכל אותם מקרים בהם נדרשת התערבות בית המשפט לצורך הגנה על קטין.

קטין נזקק

קטין נזקק הוא קטין שנשקפת סכנה נפשית או גופנית לשלומו, והוא זקוק לטיפול, הגנה או השגחה, הדברים נכונים ביתר שאת, כאשר לא נמצא אחראי על הקטין או שהאחראי עליו אינו מסוגל לטפל בו, או להשגיח עליו, או שהוא מזניחו.

באותה מידה, קטין הוא נזקק אם ביצע עבירה פלילית, אך לא הועמד לדין (הנסיבות יכולות להיות מגוונות: היה מתחת לגיל האחריות הפלילית או שהתיק נסגר במשטרה מכל סיבה שהיא), או שהוא נמצא משוטט, פושט יד או עוסק ברוכלות ללא רישיון, נתון להשפעה רעה, חי במקום המשמש דרך קבע מקום עבירה, או שנולד כשהוא סובל מתסמונת גמילה מסמים (במקרים בהם אמו השתמשה בסמים מסוכנים עת היה ברחמה)⁴.

אמצעי חירום להגנת זכויות הילד

כאשר הקטין עונה על אחד מהקריטריונים לעיל, מוגדר הוא כקטין נזקק, ועל רשויות הרווחה להתערב בענייניו בדחיפות, ולמנוע התדרדרות במצבו או פגיעה בשלומו.

במקרים דוגמת אלו ממונה פקיד סעד לחוק הנוער ותפקידו להציל את הקטין הנזקק מעצמו או מהסביבה הקשה בה הוא חי, שאינה הולמת את גילו הרך ולהשיב לו את זכויות הילד המגיעות לו מעצם היותו.

סירוב לטיפול

במקרים בהם האחראי על הקטין אינו מסכים לטיפול, או שהוא מסכים לו אך הקטין מתנגד, יכול פקיד הסעד לפנות לבית המשפט, בבקשה לקבל צו שיחייב את הקטין או את האחראי עליו, לקבל טיפול הולם. תנאי מקדמי לקבלת הצו הוא להוכיח הלכה למעשה כי מדובר בקטין נזקק כהגדרתו בחוק הנוער (טיפול והשגחה).

לסיכום, סוגיית שלומם וטובתם של קטינים באשר הם, חייבת לעמוד בראש סדרי העדיפויות של חברה מתוקנת. שהרי, לולא כך, הקטינים הנזקקים של היום, יהפכו לעבריינים של המחר. סוגיה זו מובאת בחוק הנוער (טיפול והשגחה) שמטרתו הגנה על גופו ונפשו של הקטין ושמירת זכויותיו כאדם.

המאמר נכתב על ידי עו"ד אורית ג'קסון, חברת צוות הכותבים של אתר הפורומים המשפטיים באדיבות אתר הפורומים המשפטיים

בתוך מסגרת בית הספר, קיימת חובת דיווח על כל פגיעה בקטין, גם כזו שלא בוצעה על ידי האחראי עליו.

חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ן-1960 (להלן יקרא – חוק הנוער (טיפול והשגחה)).
ע"א 549/75 פלונים נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד (1) 459, 467.
סעיף 2 לחוק הנוער (טיפול והשגחה). סעיף 2 מגדיר מיהו "קטין נזקק" לצורך הפעלת החוק.